

Arbetsmarknadsutskottets yttrande

1980/81:6 y

över motioner om slopande av rätt till avdrag vid inkomsttaxering för
s. k. allmänna skadestånd enligt arbetsrättsliga lagar

Till skatteutskottet

Skatteutskottet har berett arbetsmarknadsutskottet tillfälle att avge yttrande över motionerna 1980/81:344 av Gunnar Nilsson m. fl. (s) och 1980/81:1529 av Elis Andersson (c). Båda motionerna går ut på att man skall avskaffa rätten till avdrag för s. k. allmänna skadestånd som utgår enligt arbetsrättsliga lagar. I den socialdemokratiska motionen föreslås en omedelbar lagändring medan Elis Andersson vill att riksdagen skall begära att regeringen lägger fram förslag därom.

Utgångspunkten i båda motionerna är en dom i regeringsrätten (RÅ 80 I:12). Målet gällde om en arbetsgivare hade rätt att göra avdrag vid taxeringen för allmänt skadestånd som han betalt till en facklig organisation. Grunden för skadeståndet var att arbetsgivaren underlåtit att förhandla enligt medbestämmandelagens regler vid anlitande av en entreprenör. Regeringsrätten, som avgjorde målet i plenum, ansåg med 20 röster mot 4 att skadeståndet var en avdragsgill omkostnad i arbetsgivarens rörelse. Minoriteten framhöll att den såsom skadestånd betecknade ersättningen avser att inskräpa nödvändigheten av att arbetsgivare iakttar sin förhandlingsskyldighet och att det inte rimligen kan anses utgöra ett normalt led i arbetsgivarens verksamhet att denne sätter sig över eller försummar denna skyldighet. Skadeståndet var därför enligt minoritetens uppfattning inte sådan driftkostnad som enligt 29 § 1 mom. kommunalskattelagen får dras av från bruttointäkt av rörelse eller på annan grund avdragsgillt.

Motionärerna åberopar som stöd för yrkandena om lagändring de skäl som minoriteten i regeringsrätten anfört. Regeringsrättens prövning omfattar enbart allmänna skadestånd enligt medbestämmandelagen. Motionärerna går längre och föreslår att lagändringen skall omfatta allmänna skadestånd även enligt andra arbetsrättsliga lagar.

Arbetsmarknadsutskottet vill först framhålla att rätten till avdrag för allmänna skadestånd som betalas till följd av överträdelser av arbetsrättslig lagstiftning måste bedömas med utgångspunkt i skatterättsliga principer mot bakgrund av hur liknande ersättningar behandlas i skattesammanhang. Därvid är även frågan om skattskyldighet för mottagaren av skadeståndet av intresse. Regeringsrätten har således i ett annat plenumål (RÅ 80 I:10) funnit att skattskyldighet föreligger, när mottagaren är en enskild arbetstagare. Däremot saknas något avgörande rörande skattskyldigheten för en facklig organisation. Arbetsmarknadsutskottet har inte sett som sin uppgift att ta

ställning till de skatterättsliga frågorna utan söker i detta yttrande belysa problemen från arbetsrättsliga utgångspunkter.

Det arbetsrättsliga sanktionssystemet bygger nästan uteslutande på användningen av skadestånd som påföljd. I medbestämmandelagen (55 §) och i flera andra arbetsrättsliga lagar föreskrivs därvid att vid bedömande om och i vad mån skada har uppkommit hänsyn skall tas även till den förfördelades intresse av att lagens eller kollektivavtalets bestämmelser iakttas och till övriga omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse. För ersättningar av detta slag använder arbetsdomstolen beteckningen allmänt skadestånd. Bestämmelserna har sitt ursprung i 1928 års lag om kollektivavtal. Det framhölls då den lagen infördes att en förfördelad part, dvs. motparten i kollektivavtalsförhållandet, borde kunna få gottgörelse för den ideella skada som bestått i att avtalet inte "hållits i helgd". Sedermera har regler av liknande innebörd tagits in i ett stort antal lagar och kommit att omfatta förutom avtalsbrott även lagbrott. Det har hela tiden stått klart att reglernas huvudsyfte har varit att upprätthålla respekten för lag och avtal. Denna s. k. preventiva funktion hos det allmänna skadeståndet kan sägas vara av samma slag som hos exempelvis böter och kontraktsviten. Utgångspunkten vid bestämmande av skadeståndets storlek blir därför förseelsens art. Domstolarna har vida möjligheter att bestämma skadeståndets storlek inklusive att låta det helt bortfalla. Den här redovisade karaktären av det allmänna skadeståndet framgår klart av förarbetena till medbestämmandelagen. Principen kan emellertid sägas gälla även för andra arbetsrättsliga lagar. I en del fall framträder dock även ett syfte att mera direkt kompensera för en liden oförrätt. Det gäller främst ideella skadestånd till enskilda personer enligt lagen om anställningsskydd. I det sammanhanget kan alltså noteras att regeringsrätten förklarat att sådana allmänna skadestånd utgör skattepliktig inkomst för den enskilde arbetstagaren.

Den om straff påminnande karaktären av de allmänna skadestånden framträder tydligt i bl. a. arbetstidslagstiftningen. Lagreglerna på det området är i stor utsträckning dispositiva och kan ersättas av kollektivavtal. Det innebär att för brott mot en övertidsbestämmelse kan påföljden bli skadestånd, om frågan är kollektivavtalsreglerad, medan det kan bli aktuellt med böter för samma typ av förfarande om sådan reglering saknas. I anslutning härtil kan nämnas att en utredning nyligen föreslagit att bötesstraffet skall kunna förenas med övertidsavgifter för företagen i syfte att göra sanktionen jämbördig i ekonomiskt hänseende med skadestånd (SOU 1981:5).

Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet har liknande parallella sanktionssystem. Om kollektivavtal träffats om aktiva åtgärder för att främja jämställdheten på en arbetsplats är sanktionen skadestånd vid överträdelse av avtalet. På arbetsplatser, där sådant avtal saknas, kan ett straffrättsligt betonat vite användas för att driva fram föreskrivna åtgärder av samma slag som ett kollektivavtal innehåller.

Som framgår av det anförda är det väsentligt från arbetsrättslig synpunkt att skadeståndssanktionen får en sådan utformning och tillämpning att den blir ett effektivt instrument för att upprätthålla respekten för lagar och avtal liksom att dess reparativa funktion upprätthålls, där detta också har varit lagstiftarens syfte med sanktionen. Det är arbetsdomstolens uppgift att se till att nivån på de allmänna skadestånden anpassas så att dessa syften uppnås. Därvid kan självfallet även skattemässiga konsekvenser vägas in.

Arbetsdomstolens skadeståndsbedömning enligt medbestämmandelagen och några av de andra arbetsrättsliga lagarna, främst lagen om anställningsskydd, har från olika utgångspunkter varit föremål för debatt. Reglernas utformning och tillämpning är också uppe i utredningssammanhang. Nya arbetsrättskommittén, som har till uppgift att följa tillämpningen av medbestämmandelagen, har bl. a. tagit upp skadeståndsfrågorna. Kommittén beräknas avsluta sitt arbete i år. Mot bakgrund härav och vad i övrigt anförts finns det från de utgångspunkter utskottet granskat problemen inte anledning för riksdagen att i dag ta något initiativ som påverkar skadeståndens nivå.

Slutligen noterar utskottet att det – utöver de i den socialdemokratiska motionen nämnda lagarna – finns ytterligare arbetsrättsliga lagar som innehåller regler om allmänna skadestånd. Det gäller lagen (1939:727) om förbud mot uppsägning eller avskedande av arbetstagare med anledning av värnpliktstjänstgöring, lagen (1972:650) om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare, lagen (1976:280) om rätt till föräldraledighet och lagen (1979:1184) om rätt till ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan, m. m. Från lagtekniska utgångspunkter bör det framhållas att vid en ändring i skattereglerna bör även dessa lagar tas med.

Stockholm den 12 mars 1981

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

ELVER JONSSON

Närvarande: Elver Jonsson (fp), Anna-Greta Leijon (s), Alf Wennerfors (m), Arne Fransson (c), Bernt Nilsson (s), Frida Berglund (s), Pär Granstedt (c), Lars Ulander (s), Anders Högmark (m), Marianne Stålberg (s), Eva Winther (fp), Börje Hörnlund (c), Lahja Exner (s), Bengt Wittbom (m) och Nils-Olof Grönhagen (s).

Avvikande mening

Anna-Greta Leijon, Bernt Nilsson, Frida Berglund, Lars Ulander, Marianne Stålberg, Lahja Exner och Nils-Olof Grönhagen (alla s) anser att den del av utskottets yttrande på s. 3 som börjar "Som framgår" och slutar "skadeståndens nivå" bort ha följande lydelse:

Reglerna om skadestånden bör mot den angivna bakgrunden utformas så att de framstår som rättvisa. Det är viktigt att lika fall behandlas lika. Eftersom skadestånden bestäms med utgångspunkt i det begångna felets art bör den reella effekten inte vara beroende av faktorer som är hänförliga till exempelvis i vilken form arbetsgivaren bedriver sin verksamhet eller vilka avdragsmöjligheter som föreligger till följd av företagets ekonomiska ställning. Man bör därför i det nu aktuella hänseendet betrakta allmänna arbetsrättsliga skadestånd på samma sätt som böter och viten. Från de nu angivna utgångspunkterna synes det mest ändamålsenligt att i enlighet med motionerna ändra skattereglerna så att avdragsrätt i samband med taxering inte föreligger.